

добробуту, і, відповідно відсутність або свідоме зменшення останніх – фінансову неспроможність – *Things are beginning to cost more and more. It looks as though we'll all have to tighten our belts* [4, с. 193]; *We would like a bigger house, but we must cut our coat according to our cloth* [2, с. 27].

Проведений аналіз показав, що фінансова неспроможність у ідіомах англійської мови актуалізується за допомогою дієслів у семантиці яких наявна сема «швидко переміщатися у просторі» to go, to run; «недбалий, хибний» – to throw, to splash; «обмежувати» – to tight, to cut, to reduce; прикметників із семою «обмежений» – thin, little, short; «позбавлений (форми, вмісту)» – flat, empty; прислівників, що вказують на рух донизу, позаду – down, behind. В англійській мові сферами джерелами утворення ідіом фінансової неспроможності виступають людина, світ природи, світ результатів людської діяльності. Висока продуктивність ідіоматичних виразів наведених вище типів, пояснюється тим, що антропоморфна сфера, предметна (артефакт), є основними моделями, які створюють базис для інтерпретації досліджуваного феномену. З іншого боку, подібна обробка мовного матеріалу важлива тому, що «в основі відношення до абстрактного імені лежать уявлення про його абстрактну сутність, яка склалась в даній культурі та передана традицією ...» [12, с. 35].

Перспективою подальшого дослідження є порівняльний аналіз досліджуваних ідіом в англійській та українській мовах.

Література:

1. Большая энциклопедический словарь / Гл. ред. В. Н. Ярцева. – СПб : Фортинт, М. : Большая Российская энциклопедия, 2000. – 684 с.
2. Бульгина Е. Ю. Лексическое воплощение концепта «деньги» в современной публицистике / Е. Ю. Бульгина // Отражение русской языковой картины мира в лексике и грамматике. – Новосибирск, 1999. – С. 5–13.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
4. Голубева Е. В. Изучение концепта «деньги» методом семантического дифференциала [Электронный ресурс] / Е. В. Голубева // Языковая личность. Речевые жанры. Текст : сб. науч. трудов – М. : Прогресс, 2008. – С. 44–47. – Режим доступа : <http://litanalysis.narod.ru/Articles/2002/golubeva.pdf>.
5. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу / Голубовська Ірина Олександрівна. – К. : Логос, 2004. – 282 с.
6. Копиця В. Є. Концепт «гроші» в англійській та українській лінгвокультурах [Електронний ресурс] / В. Є. Копиця // Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Arif/2009_3/Kopijca.pdf
7. Кудрявцева Л. О. Сучасні аспекти дослідження мас-медійного дискурсу : експресія – вплив – маніпуляція / Л. О. Кудрявцева, Л. П. Дядечко, О. М. Дорофєєва та ін. // Мовознавство. – 2005. – № 1. – С. 25–31
8. Майоренко І. А. Концепт «деньги» в языковой картине мира (на материале русской и английской фразеологии) [Электронный ресурс] / И. А. Майоренко // Режим доступу : http://www.phillog.msu.ru/~rusist/bs/jsk_21.pdf
9. Милехина Т. А. Российские предприниматели и их речь (образ, концепты,
10. Пимонова Т. Г. Вербалізація субконцепту POVERTY в структурі англійського концепту WEALTH-POVERTY [Електронний ресурс] / Т. Г. Пимонова // Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua>
11. Струк О. В. Асоціативне поле концепту ГРОШІ / О. В. Струк // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – 2009. – № 16 : Філологічні науки. Мовознавство. – С. 98–101.
12. Чернейко Л. О. Лингво-философский анализ абстрактного имени / Л. О. Чернейко. – М., 1997. – 157 с.
- Чернишенко І. А. Ціннісні концепти «БАГАТСТВО» та «БІДНІСТЬ» у фразеологічних картинах світу англійської та української мов / І. А. Чернишенко // Мова і культура. (Науковий журнал). – К. : Видавничий Дім Дмитра Бурого, 2008. – Вип. 10. – Т. V (105). – 328 с. – С. 154–161. – XVI Міжнародна наукова конференція «МОВА І КУЛЬТУРА» – Київ, 23-27 червня 2007 р.
13. Geeraerts D. Thories of Linguistic Semantics / Geeraerts Dirk. – Oxford University Press, 2010. – 362 p.
14. Lakoff G. Metaphors We Live by / G. Lakoff, M. Johnson – Chicago: University of Chicago Press, 1980. – 280 p.
15. Prinz J. Furnishing the Mind: Concepts and Their Perceptual Basis. – Cambridge, Mass: MIT Press, 2004. – 368 p.
16. www.metaphorik.de/10/beliakov.pdf
17. www.metaphorik.de/07/zinken.pdf

Список джерел ілюстративного матеріалу:

1. Collins Cobuild Dictionary of Phrasal Verbs. – 2nd edition. – London : Harper Collins Publishers, 2006. – 512 p.
2. Magnuson W. Canadian English Idioms. Sayings and Expressions. – Prairie House Books Calgary, Alberta, Canada, 1993. – 112 p.
3. The Oxford Dictionary of English Proverbs / [ed. by F.P.Wilson]. – Oxford University Press 1992. – 860 p.
4. Oxford Dictionary of Current Idiomatic English. V1. Phrasal Verbs / [ed. by A.P.Cowie, R. Mackin]. – Oxford University Press 1991. – 396 p.
5. Oxford Dictionary of Current Idiomatic English. V2. English Idioms / [ed. by A. P. Cowie & R. Mackin] – Oxford University Press 1991. – 690 p.

УДК 81'1(045)

Н. К. Кобиленко,

Маріупольський державний університет, м. Маріуполь

КОРЕЛЯЦІЯ ПОНЯТЬ КОНЦЕПТ І СИМВОЛ У КОГНІТИВНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

У статті розглянуто історію розвитку науки когнітологія, та її зв'язок з символологією. Вказано на важливість розгляду значення поняття «концепт», як базового поняття когнітивної лінгвістики. Подається кілька теорій, понять та термінів когнітивістів, введених в науковий обіг.

Ключові слова: когнітивна лінгвістика, когнітологія, концепт, концептуальна система, символ.

CORRELATION OF THE NOTIONS CONCEPT AND SYMBOL IN COGNITIVE LINGUISTICS

The article presents the review of the history of cognitive science and correlation with symbology. Issues of cognitive linguistics don't leave the field linguistic research. Cognitive linguistics referred to as a scientific paradigm. There given some steps that cognitive linguistics has already passed since it was founded up to the present time. There specified the importance of consideration of the meaning of the «concept» as the basic notion of cognitive linguistics. There considered several theories, notions and terms of the cognitive studies introduced into the scientific practice. There regarded the works of home and foreign scientists who researched this problem.

Keywords: cognitive linguistics, cognitive science, concept, conceptual system, symbol.

КОРРЕЛЯЦІЯ ПОНЯТІЙ КОНЦЕПТ И СИМВОЛ В КОГНИТИВНОЙ ЛИНГВИСТИКЕ

В статье рассмотрена история развития науки когнитология, и её связь с символизмом. Указано на важность рассмотрения значения понятия «концепт», как базового понятия когнитивной лингвистики. Подается несколько теорий, понятий и терминов когнитивистов, введенных в научный оборот.

Ключевые слова: когнитивная лингвистика, когнитология, концепт, концептуальная система, символ.

Когнітивна лінгвістика і до цього часу не сходить з арени лінгвістичних досліджень. Хоча мовознавство має більш ніж двадцятирічну історію, однак найінтенсивніший його розвиток припадає на ХХ ст. За це століття змінилося три наукові парадигми: порівняльно-історична (генетична), системно-структурна (таксономічна) й комунікативно-функціональна. Дослідження пізнавальних процесів у мові сягають своїм корінням до антиномічного постулату В. фон Гумбольдта про єдність та внутрішню протиріччя мови та мислення. Когнітивна лінгвістика виникла в межах сучасної антропоцентричної парадигми, що значно поширює обрії лінгвістичних досліджень. Про когнітивну лінгвістику говорять як про наукову парадигму.

Когнітивна лінгвістика сформувалася в подолання структурного мовознавства, але вона не суперечить структурному підходу, більш того, вона його припускає та в деякій мірі використовує.

На зміну системно-структурній парадигмі (структуралізму), де мова інтерпретувалася як своєрідна суворо організована система, в якій кожне явище має свою цінність залежно від місця в цій системі, і де було проведено чіткі межі між мовною синхронією і діакронією, мовою і мовленням, звуком і фонемою, морфом і морфемою, словом і лексемою, значенням і смислом, висловленням і реченням тощо, прийшла когнітивна лінгвістика, котра розглядає мову не як «систему в самій собі і для самої себе», а у зв'язку з людиною, без якої виникнення й функціонування цієї системи було б неможливим.

Представниками когнітивного підходу в семантиці є переважно американські вчені Дж. Лакофф, Р. Лангакер, Р. Джекендофф, Ч. Філлмор, Л. Талмі, А. Гольдберг, Дж. Тейлор, Ж. Фоконьє, Б. Рудзка-Остін, А. Ченкі та ін. Серед російських вчених це Маслова В.А., Кубрякова О.С., Касевич В.Б., Ченкі А., Попова З.Д. та ін.

Когнітивна лінгвістика за визначенням М. Кочергана (від англ. cognition «знання, пізнання», «пізнавальна здатність») – мовознавчий напрям, який функціонування мови розглядає як різновид когнітивної, тобто пізнавальної, діяльності, а когнітивні механізми та структури людської свідомості досліджує через мовні явища [9].

Актуальність обраної теми обумовлена зростанням зацікавленості до такої науки, як когнітологія, та її зв'язок із символюгією.

Метою даної роботи є виявлення особливостей концепту з когнітивної точки зору.

Досягнення поставленої мети передбачає послідовне вирішення наступних **завдань**:

– прослідити історію розвитку та становлення науки когнітологія;

– з'ясувати значення поняття концепту, як базового поняття когнітивної лінгвістики.

Слід зауважити, що когнітологія є комплексною наукою. Зокрема, предметом когнітивної лінгвістики є проблема ролі мови у процесах пізнання й осмислення світу, в проведенні процесів його концептуалізації й категоризації (підведення явища, об'єкта, процесу тощо під певну рубрику, категорію; утворення і виділення самих категорій, тобто членування зовнішнього і внутрішнього світу людини й упорядковане подання різноманітних явищ через зведення їх до меншого числа розрядів і об'єднань), проблема співвідношення концептуальних систем із мовними, науковою та звичайною (буденною) картин світу з мовною.

Кожна нова наука у мовознавстві пов'язаний із новим методом дослідження мови. Щодо методу когнітивної лінгвістики однозначної думки немає. Більше того, невизначеність методу дослідження стала причиною заперечення когнітивної лінгвістики як окремої парадигми в мовознавстві. Зокрема, В. Касевич стверджує, що «хоча внесок когнітивістів у сферу, наприклад, семантики виразно позитивний, вони тим не менше не створюють ні нового об'єкта (точніше, предмета) дослідження, ні навіть мовного методу» [6, с. 20]. О.С. Кубрякова вважає, що когнітивна лінгвістика опрацювала свій метод, який передбачає «постійне співвіднесення мовних даних із іншими досвідними сенсомоторними даними [8]. Головна ідея когнітивної лінгвістики як нового напрямку: мовна здатність людини є частиною її когнітивної здатності. Когнітивісти висунули кілька теорій і ввели в науковий обіг нові поняття і, відповідно, терміни.

Новою є когнітивна теорія *категоризації* – теорія систематизації значень слів у мовній свідомості людини, яка здійснюється у межах сформованої в її свідомості наївної картини світу.

Основним семантичним поняттям у когнітивній лінгвістиці є *«концепт»*, і саме цим когнітивна лінгвістика найбільшою мірою відрізняється від інших напрямів дослідження семантики (логічного, структурного тощо). Поняття концепту поки що не має однозначного визначення. Під ним розуміють ментальний прообраз (нерозчленоване уявлення про об'єкт), ідею поняття і навіть саме поняття. Він має двоїсту сутність – психічну та мовну. З одного боку, це ідеальний образ, чи, точніше, прообраз, що уособлює культурно зумовлені уявлення мовця про світ, з іншого – він має певне ім'я у мові.

А. Вежбицька розрізняє концепт-мінімум, концепт-максимум і енциклопедичний додаток (доповнення). *Концепт-мінімум* – це неповне знання смислу слова. *Концепт-максимум* охоплює всебічне (повне) знання мовцем смислу слова (реалія йому відома в усіх аспектах), у тому числі енциклопедичні відомості, професійні знання про реалію [4].

Дослідження концептів у мові стало предметом багатьох студій когнітивістів (дослідження Н. Д. Арутюнової [3], С. А. Жаботинської [5] та ін.). Упорядковане поєднання концептів у свідомості людини становить її *концептуальну систему*. Ці концепти можуть бути картиноподібні й мовоподібні [16, с. 71].

Система концептів утворює картину світу (світобачення, світосприйняття), в якій відбивається розуміння людиною реальності, її особливий концептуальний «малюнок», на основі якого людина мислить світ [14, с. 121].

Згідно з О. С. Кубряковою, концепт – це оперативна змістовна одиниця пам'яті ментального лексикону, концептуальної системи мозку (lingua mentalis), всієї картини світу, відображеної в людській психіці. При аналізі концепту вона вважає виправданним використання в когнітивній лінгвістиці понять фону і фігури, які застосовуються в психології при описі сенсорно-перцептивних процесів [7, 8].

Цікава теорія концепту запропонована Ю. Д. Апресяном, вона ґрунтується на наступних положеннях: погляд на світ (спосіб концептуалізації) «наївний» в тому сенсі, що він відрізняється від наукової картини світу, але це не примітивні уявлення [2].

Спільним, для цих підходів є твердження незаперечного зв'язку мови і культури; розбіжність обумовлено різним баченням ролі мови у формуванні концепту.

Сучасна когнітивна методика визначає найголовнішим серед своїх завдань оволодіння концептами – ментальними прообразами (нерозчленованими уявленнями про об'єкт), глибинними значеннями розгорнутих структур тексту, що є

втіленнями мотивів та інтенцій автора, для розвитку пізнавальної активності та адекватного сприймання текстової інформації [14].

Упорядковане поєднання концептів у свідомості людини складає її концептуальну систему. Концептуальна система не є стабільною. Вона динамічна, весь час змінюється під впливом постійного процесу пізнання. На нашу думку, особливу увагу в оволодінні концептами слід надавати образам та символам, які беруть участь у структуруванні навколишньої дійсності.

Отже, знання символіки має безпосереднє відношення до пізнання людиною самого себе. Символіка – це одночасно і інструмент пізнання, і найдавніший фундаментальний метод вираження реальності, здатний розкрити різні її аспекти, невліпимі для інших засобів. Хоча значення символу неможливо повністю втиснути в рамки енциклопедії і взагалі передати словами, багато що в символіці за минулі століття стало традиційним і утворило свого роду міжнародну мову, що виходить за рамки звичайної комунікації.

У ХХ ст. в обіг свого емпіричного матеріалу поняття символу і символіки включали немало дослідників, у тому числі С. С. Аверінцев [1], О. Ф. Лосєв [10] та ін. Більшість дослідників у символізмі відзначають знаковий характер явища, пов'язаного з образним сприйманням реального світу.

Символ як явище має універсальний загальнолюдський характер і водночас він виражається на рівні національної свідомості народу. Саме в символах нерідко відбиваються національні традиції, звичаї, обряди, вірування, тобто національні риси характеру. Словесна символіка народу виступає важливим чинником творіння національно-культурної картини світу. Пізнання символіки має стати органічною потребою в задоволенні духовних, культурних запитів людини, вдосконаленні внутрішнього світу й приведення його до гармонії із зовнішнім світом [1, с. 157].

За О.Ф. Лосєвим, «символ речі є її відображення, однак не пасивне, не мертве, а таке, котре несе в собі силу і міць самої дійсності, оскільки одного разу одержане відображення перероблюється в свідомості, аналізується в думці, очищується від усього випадкового й несуттєвого [10].

Незважаючи на те, що символ не можна звести до простого значення і визначення, все ж таки можна дати або вказати вихідний пункт підходу за знанням, подорожі від якого дозволить дослідити розум, дух, внутрішні глибини і зовнішні висоти іманентного і трансцендентального як в горизонтальній, так і у вертикальній площинах. Символізм, сам по собі, як щось побічне, може призвести до прямого збагнення реальності.

Символ виникає не з одного джерела, а може пристосовуватися, відповідаючи на запити різних епох, релігій, культур і цивілізацій [16, с. 62].

Таким чином, поняття концепту прийшло з філософії і логіки. Різні визначення концепту дозволяють виділити його наступні інваріантні ознаки: це мінімальна одиниця людського досвіду в його ідеальному уявленні, вербалізуються за допомогою слова і має польову структуру; це основні одиниці обробки, зберігання та передачі знань; концепт має рухливі межі й конкретні функції; концепт соціальний, його асоціативне поле обумовлює його прагматику; це основний осередок культури.

Отже, можна зробити наступний висновок, що концепти представляють світ у свідомості людини, утворюючи концептуальну систему, а знаки людської мови кодують в слові зміст цієї системи.

Література:

1. Аверинцев С. С. София-Логос. Словарь / С. С. Аверинцев. – 2-е изд., испр. – Киев : Дух і Літера, 2001. – 460 с.
2. Апресян Ю. Д. Основы семантики / Ю. Д. Апресян. – Москва, 1995. – 39 с.
3. Арутюнова Н. Д. Дискурс / Н. Д. Арутюнова // Лингвистический энциклопедический словарь. – Москва : Сов. Энцикл., 1990. – С. 136–137.
4. Вежицкая А. Язык. Культура. Познание / А. Вежицкая ; отв. ред. М. А. Кронгауз ; вступ. ст. Е. В. Падучевой. – Москва : Русские словари, 1996. – 416 с.
5. Жаботинская С. А. Концептуальный анализ: типы фреймов / С. А. Жаботинская // Вестник Черкасского университета. – 1999. – № 11. – С. 3–20.
6. Касевич В. Б. О когнитивной лингвистике / В. Б. Касевич // Общее языкознание и теория грамматики : материалы чтений, посвящ. 90-летию со дня рождения С. Д. Кацнельсона / Рос. Акад. наук, Ин-т лингвист. исслед. ; редкол.: А. В. Бондаренко (отв. ред.) и др. – Санкт-Петербург : Наука, 1998. – С. 14–21.
7. Краткий словарь когнитивных терминов / Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкрац, Л. Г. Лузина ; под общ. ред. Е. С. Кубряковой. – Москва : Филол. фак. МГУ им. М. В. Ломоносова 1996. – 245 с.
8. Кубрякова Е. С. Начальные этапы становления когнитивизма: лингвистика – психология – когнитивная наука / Е. С. Кубрякова // Вопросы языкознания. – 1994. – № 4. – С. 34–47.
9. Кочерган М. П. Загальне мовознавство : підручник для студентів вищих навч. закл. / М. П. Кочерган. – 2-ге вид., випр. та доп. – Київ : Академія, 2006. – 464 с.
10. Лосев А. Ф. Знак. Символ. Миф / А. Ф. Лосев. – Москва : Изд-во Моск. ун-та, 1982. – 256 с.
11. Маслова В. А. Введение в когнитивную лингвистику / В. А. Маслова. – Москва : Флинта : Наука, 2004. – 296 с.
12. Пинкер С. Язык как инстинкт: пер. с англ. / С. Пинкер ; общ. ред. В. Д. Мазо. – Москва : Эдиториал УРСС, 2004. – 456 с.
13. Попова З. Д. Когнитивная лингвистика / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Москва : АСТ : Восток-Запад, 2007. – 314 с.
14. Сукаленко Н. И. Отражение обыденного сознания в образной языковой картине мира / Н. И. Сукаленко ; под. общ. ред. В. В. Акуленко. – Киев : Наук. думка, 1992. – 162 с.
15. Тресиддер Дж. Словарь символов / Дж. Тресиддер. – Москва : ФАИР-ПРЕСС, 1999. – 430 с.
16. Ченки А. Современные когнитивные подходы к семантике: сходства и различия в теориях и целях / А. Ченки // Вопросы языкознания. – 1996. – № 2. – С. 68–78.

УДК 372.881.111.1

Л. М. Коцюк, О. О. Пелипенко,

Національний університет «Острозька академія», м. Острог

КЛАСИЧНИЙ ПІДХІД ДО АНАЛІЗУ ПОМИЛОК У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті проводиться огляд класичного зарубіжного досвіду аналізу помилок у процесі вивчення іноземної мови. Аналізуються праці засновників та послідовників Теорії аналізу помилок, а також систематизуються основні напрямки досліджень в її межах: розмежування поняття «мовної помилки» та «мовного огріху», класифікація помилок, встановлення їх основних причин, розробка моделі проведення аналізу помилок в мовленні студентів.